

«Շիրակի պետական համալսարան» հիմնադրամ
Ռազմական ամփոն

ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՋԻՆՎՈՐԱԿԱՆ
ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Թեմա — «Զինվորական մանկավարժության և
հոգեբանության առանձնահատկությունների մասին»

Կատարող՝ Ա.Կ.Պալյան

Ղեկավար՝ Ե.Պ.Տոնոյան

Գյումրի 2022

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն	3
Գլուխ 1. Զինվորական մանկավարժություն	5
Գլուխ 2. Զինվորական հոգեբանություն	14
Եզրակացություն	23
Օգտագործված գրականության ցանկ	24

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Զինված ուժերում գործում է սպայական կազմի գիտելիքներով սպառազինման համակարգ՝ զինվորական հոգեբանություն և մանկավարժություն:

Դրա հիմնական տարրերը.

* ռազմական հոգեբանության և մանկավարժության ուսումնասիրությունն դպրոցներում.

* հատուկ մեթոդական հանդիպումներ և դասեր սպաների հետ.

* ռազմա-մանկավարժական գործընթացի կազմակերպման գործում սպաների գործնական աշխատանքի վերլուծություն, ստուգումների և դասերի հսկողության ընթացքում ենթակաների հետ շփվելու փորձը.

* սպաների փորձի փոխանակում ենթակաների վերապատրաստման և կրթության, լավագույն փորձի առաջնորդման գործում.

* սպաների անկախ աշխատանք հոգեբանական և մանկավարժական գրականություն ուսումնասիրելու, վերապատրաստման և կրթության հմտություններն ու կարողությունները բարելավելու համար.

* Մասնագիտական վերապատրաստման ընթացքում սպաների հոգեբանական և մանկավարժական գիտելիքների կատարելագործում, խորացված ուսուցում :

Զինվորական մանկավարժության և հոգեբանության տեսական հիմունքների խորը իմացությունը և դրանց հմուտ օգտագործումը գործնական գործունեության մեջ թույլ են տալիս սպային արդյունավետ կազմակերպել ուսուցման գործընթացը, պատրաստել և կրթել ենթականերին:

Մեր պետության զարգացման ողջ ընթացքում աճող սերնդի ռազմահայրենասիրական դաստիարակության նկատմամբ հոգատարությունը գրավել է առաջնային տեղ: Երիտասարդության գաղափարական դաստիարակության բաղադրիչներից է ռազմահայրենասիրական դաստիարակությունը: Դրա անհրաժեշտությունը պայմանավորված է երկրի պաշտպանունակության հետագա ամրապնդման , ազգային բանակի մարտունակության բարձրացմամբ:

Բանակ- հասարակություն փոխադարձ կապի ամրապնդման գործում նշանակալի դերակատարություն ունեն մեր հանրապետությունում գործող հասարակական և պետական կազմակերպությունները ...

Իզուր չէ ասված «Այնտեղ, որտեղ բանակն ու ժողովուրդը միասնական են, այնտեղ հայրենիքն անպարտելի է»...

Զինվորական դաստիարակության կարևոր օղակներն են ընտանիքը, հանրակրթական դպրոցները, բուհերը և այլն:

Մանկավարժական փորձը և ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ նախագորակոչային ու զորակոչային տարիքի երիտասարդության, հայրենասիրության, ռազմամարտական դաստիարակությունը պայմանավորված է նրանց մեջ բարոյական բարձր հատկանիշների, ազգային բանակում ծառայելու պատրաստակամության զարգացմամբ:

Ուստի, այժմ հայոց կրթական համակարգը անպայմանորեն պետք է անդրադառնա անցյալի գիտական մտքի նվաճումներին՝ ապագան հասանելի դարձնելու նպատակով: Այլ կերպ ասած պատրաստել հոգեպես և ֆիզիկապես ուժեղ և դիմացկուն՝ տարբեր զենքեր օգտագործելու ունակ երիտասարդներ:

Գլուխ 1. Զինվորական մանկավարժություն

«Հավաքագրված և նույնիսկ կազմակերպված զանգվածը ամբոյս է, ոչ թե բանակ, եթե կրթված չէ և կրթված չէ ռազմական իմաստով»:

/Մ.Բոնչ-Բրյունիչ/

Զինվորական մանկավարժությունը մանկավարժական գիտության ինքնուրույն ճյուղ է, որն ուսումնասիրում է ռազմա-մանկավարժական գործընթացի օրինաչափությունները, զինվորական անձնակազմի և զինվորական թիմերի պատրաստումը և կրթությունը, նրանց նախապատրաստումը ռազմական գործողությունների և ռազմական մասնագիտական գործունեության հաջող իրականացման համար: Սա գիտություն է զինված ուժերի անձնակազմի դաստիարակության, պատրաստման և կրթության, մարտական գործունեության պայմաններում ստորաբաժանումների հաջող գործողությունների համար:

Զինվորական մանկավարժությունը գիտություն է զինվորական անձնակազմի կրթության, վերապատրաստման, զարգացման և հոգեբանական պատրաստման, ստորաբաժանումների պատրաստման համար ժամանակակից պատերազմի պայմաններում հայրենիքի զինված պաշտպանության հաջող գործողությունների համար:

Ժամանակակից զինվորական մանկավարժության առարկան հայրենիքի զինված պաշտպանի անձի զարգացման և ձևավորման էության և օրինաչափությունների ուսումնասիրությունն է և դրա հիման վրա զարգացումը ռազմական կազմակերպման տեսության և մեթոդաբանության հիման վրա:

Զինված ուժերի բարեփոխման պայմաններում ռազմական մանկավարժությունը կոչված է հետազոտելու և բացահայտելու ռազմամանկավարժական գործընթացի էությունն ու օրինաչափությունները, դրա հիմնական հակասությունները և դրանց լուծման ուղիները:

Ռազմական մանկավարժական գործընթացի հայտնաբերված օրինաչափությունների, դրա հիմնական հակասությունների հիման վրա ռազմամանկավարժությունը մշակում է զինծառայողների պատրաստման և

կրթության սկզբունքները, որոշում դրանց արդյունավետ կիրառման մանկավարժական պայմանները:

Ռազմական շինարարության և զորքերի վերապատրաստման որակական պարամետրերին անցնելու համատեքստում ռազմական մանկավարժության կարևոր խնդիրներից է առկա կատարելագործումը և վերապատրաստման և կրթության նոր ձևերի ու մեթոդների մշակումը, հիմնված թե ներքին, և թե նորագույն նվաճումների վրա: Հասարակության և բանակի ներկա սոցիալ-տնտեսական իրավիճակի առանձնահատկությունները, ժամանակակից պատերազմի պահանջները պայմանավորում են ռազմական մանկավարժության այնպիսի կարևոր խնդիր, ինչպիսին է անձնակազմի մեջ քաղաքացու, հայրենասերի որակները զարգացնելու ուղիների և միջոցների համակողմանի մշակումը՝ բարոյահոգեբանական որակներ, ուժեղ, տեխնիկապես հագեցած թշնամուն զենքով դիմակայելու պատրաստակամություն:

Մարտական աշխատանքի կոլեկտիվ բնույթը, ռազմական տեխնիկայի և սպառազինության շահագործումն ու սպասարկումն այսօր հատուկ պահանջներ են ներկայացնում զինվորական թիմին: Ելնելով դրանից՝ զինվորական մանկավարժությունը կոչված է համակողմանիորեն ուսումնասիրելու զինվորական կոլեկտիվների ստեղծման և հզորացման ուղիները դրանց ձևավորման պայմաններում և՛ զորակոչի, և՛ պայմանագրային, հիմնավորելու նրանց դաստիարակչական դերի աճին նպաստող պայմաններն ու գործոնները:

Զինվորական մանկավարժության կողմից մշակված և ուսումնասիրված հիմնական առաջադրանքների այս ամբողջական ցանկից պարզ է դառնում, որ այն մեծ տեսական և գործնական նշանակություն ունի ժամանակակից պատերազմի պայմաններում մարտական գործողությունների համար անձնակազմի պատրաստման և մշտական պահպանման խնդիրների լուծման համար: Լուծելով իր բնորոշ խնդիրները՝ ռազմական մանկավարժությունը արդյունավետորեն կիրառում է մանկավարժական գիտությանը բնորոշ հետազոտական մեթոդներ: Հետազոտության մեթոդները հասկացվում են որպես մանկավարժական գործընթացների և երևույթների ճանաչման ուղիներ: Մանկավարժական գիտության զարգացումը մեծապես կախված է դրանց մշտական հարստացումից ու կատարելագործումից:

Մանկավարժական գիտության հիմնական ճյուղերի համակարգում առանձնահատուկ տեղ է հատկացվում ռազմական մանկավարժությանը, որը բացահայտում է օրինաչափությունները, տալիս է տեսական հիմնավորում, մշակում բոլոր զինվորականների պատրաստման և կրթության սկզբունքները, մեթոդները, ձևերը: Ռազմական մանկավարժության կողմից բացահայտված հիմնական բացահայտումներն ու զարգացումները ակտիվորեն օգտագործվում են բուհերում, զինված ուժերի ստորաբաժանումներում, որտեղ երիտասարդները տիրապետում են ռազմական մասնագիտություններին և պատրաստվում իրենց հայրենիքի պաշտպանությանը:

ՄԱՐՏԱԿԱՆ ՓՈՐՁԸ կուտակվում և համախմբվում է մարտական իրավիճակում: Դա այն կարևոր հատկանիշներից է, որոնք նպաստում են մարտերի և գործողությունների հաջող անցկացմանը, ճիշտ լուծումներ գտնելու և բարդ մարտական առաջադրանքներ կատարելու կարողությանը: Այն արտացոլված է կանոնադրություններում, հրահանգներում և հրամաններում, ռազմա-պատմական և տեսական աշխատություններում, տեղեկատվական տեղեկագրերում և հաղորդագրություններում, հետագա ռազմական գործողությունների նախապատրաստման և անցկացման մեջ: Քանի որ պատերազմի պայմանները փոխվում են, նախկին մարտական փորձը կարող է կորցնել իր նշանակությունը կամ նույնիսկ վերածվել բացասական գործոնի: Այնուամենայնիվ, դրա որոշ տարրեր պահպանում են իրենց դերը և պետք է օգտագործվեն վերանայված ձևով հետագա պատերազմներում: Այս դրույթը վերաբերում է նաև ժամանակակից պայմաններին, չնայած ռազմական գործերում տեղի ունեցած հիմնարար փոփոխություններին: Հետևաբար, անցյալի մարտական փորձի խորը քննադատական վերլուծությունը և դրա դրական տարրերի ներդրումը պետք է դիտարկել որպես զինված ուժերի անձնակազմի պատրաստման հիմնական խնդիրներից մեկը:

Զինվորական պատրաստությունը սերտորեն կապված է ռազմական կրթության հետ և հանդիսանում է գործերի մարտունակության բարձրացման հիմնական գործոններից մեկը:

ՆԱՍՕ-ի դաշնակից ուժերը ամեն տարի իրականացնում են լայնածավալ OTEM FORJD գորավարժություններ, որոնք բաժանվում են մի շարք մասնավոր գորավարժությունների, որոնք անցկացվում են երկար ժամանակ:

Զինված ուժերի բարձր մարտական ներուժի, դժվարությունների հաղթահարման և վճռական հաղթանակի հասնելու կարևորագույն գործոններից է թշնամու նկատմամբ բարոյահոգեբանական գերազանցության ցուցանիշը: Այն նախատեսում է գիտակցված վերաբերմունք այս պատերազմին, աջակցություն նրա նպատակներին, ռազմահայրենասիրական պարտքի խորը գիտակցում և ամբողջ ուժն ու կյանքը տալու պատրաստակամություն առաջադրված խնդիրները կատարելու համար: Դա կախված է հասարակության սոցիալական կառուցվածքի բնույթից, բանակի ու ժողովրդի միասնության աստիճանից, հայրենասիրությունից: Բոլոր պատերազմներում գորքերի բարձր բարոյականության բարձրացումն ու պահպանումը գեներալների և հրամանատարների առանձնահատուկ մտահոգության առարկա էր և շատ դեպքերում հանգեցրեց հաղթանակի թվային առումով գերազանցող թշնամու նկատմամբ: Այն ձևավորվում և զարգանում է ժողովրդի հոգևոր դաստիարակության, զինձառայության համար պատասխանատուների պատրաստման, բարոյականության ընդհանուր համակարգում:

Ռազմական մանկավարժության պատմական զարգացումը

Եթե ասվում է, որ պատմությունը ոչինչ չի սովորեցնում, ապա դա ճիշտ է նրանց համար, ովքեր անտարբեր են դրա դասերի և հետևանքների նկատմամբ: Պատմությունը սովորեցնում է նրանց, ովքեր մտածում են ապագայի մասին: Պատմությունը սովորեցնում և ուժ է տալիս նրանց, ովքեր ուշադիր ուսումնասիրում են անցյալ սերունդների փորձը և ընդունում այն՝ հաշվի առնելով սոցիալական կյանքի ժամանակակից գործոնները:

Բանակը գոյություն է ունեցել ազգային պետությունների առաջացման պահից: Պատմության մեջ առաջատարն էր ռազմա-մանկավարժական գործնական միտքը: Գիտամանկավարժական միտքը զարգացավ և բանակ ներթափանցեց վերջինիս զարգացմանը զուգընթաց:

Ռազմական մանկավարժության առանձնահատկությունները պայմանավորված է նրանով, որ ձառայության կամ համալսարանում սովորելու առաջին օրերից

ուսուցանվողները ոչ միայն սովորում և վերապատրաստվում են որպես զինվորական մասնագետներ, այլ սկսում են լուծել իրական ուսումնական, ծառայողական և մարտական առաջադրանքներ: Ըստ այդմ, ռազմա-մանկավարժական ազդեցություններն ու փոխազդեցությունները ունեն առավել անմիջական գործնական, ծառայողական ուղղվածություն: Այսինքն, ըստ էության, յուրաքանչյուր զինծառայող անմիջապես ներգրավվում է զինվորական կոլեկտիվի գործունեության մեջ, սկսում է ռազմական մասնագիտական գործունեություն և կրում է լիարժեք անձնական պատասխանատվություն (ոչ միայն բարոյական, այլև իրավական, օրինական) կրթության որակի, իր վարքի, կարգապահության համար, առաջադրանքները ըստ նախատեսվածի լուծելու համար: Մինևույն ժամանակ, մանկավարժական ազդեցության և փոխազդեցության սուբյեկտները հիմնականում արդեն բավականին հասուն մարդիկ են՝ 18 տարեկանից բարձր, սեփական, որոշ չափով, արդեն կայացած հայացքներով, աշխարհայացքով, անձնային որակներով:

Ռազմական մանկավարժությունը տարբերվում է մանկավարժական այլ ճյուղերից դաստիարակության, կրթության, առարկաների անմիջական ներգրավվածություն իրական մասնագիտական գործունեության մեջ՝ կապված պատասխանատու խնդիրների լուծման հետ, որոնք պահանջում են բարձր բարոյահոգեբանական որակներ, պատրաստակամություն, կարողություն և պատրաստվածություն՝ գործելու դժվարին միջավայրում, այդ թվում՝ կյանքի համար վտանգավոր:

Ռազմական մանկավարժությունը որպես գիտություն որոշում է հետևյալը *առաջադրանքներ*:

- * ուսումնասիրում է ռազմա-մանկավարժական գործընթացի էությունը, կառուցվածքը, գործառույթները.
- * ուսումնասիրում է կազմակերպման և կատարելագործման խնդիրները ռազմաուսումնական հաստատություններում.
- * մշակում է ռազմա-մանկավարժական գործընթացի կազմակերպման արդյունավետ ձևեր և զինվորական անձնակազմի և զինվորական թիմերի վրա ազդելու մեթոդներ.
- * նպաստում է ռազմա-մանկավարժական գործընթացի և զինծառայության մարդկայնացմանը.

* հիմնավորում է զինվորական անձնակազմի պատրաստման, կրթության, զարգացման և հոգեբանական պատրաստության բովանդակությունը և տեխնոլոգիան.

* բացահայտում է օրինաչափությունները և ձևակերպում զինվորական անձնակազմի պատրաստման և կրթության գործընթացների սկզբունքները.

* հիմնավորում է զինվորների պատրաստման և հոգեբանական պատրաստության մեթոդոլոգիան՝ հաշվի առնելով զորքերի տեսակների և ճյուղերի առանձնահատկությունները.

* մշակում է զինվորական անձնակազմի ինքնակրթության և ինքնակրթության բովանդակությունը և մեթոդաբանությունը.

* ուսումնասիրում է զինվորական ուսուցչի գործունեության առանձնահատկություններն ու բովանդակությունը, նրա մանկավարժական մշակույթի ու հմտությունների ձևավորման ու զարգացման ուղիները.

* մշակում է ռազմա-մանկավարժական հետազոտության, վերապատրաստման և կրթության առաջավոր փորձի ընդհանրացման, տարածման և ներդրման մեթոդաբանություն.

* տրամադրում է գիտական առաջարկություններ ռազմական մանկավարժության պատմական ժառանգության ստեղծագործական օգտագործման վերաբերյալ.

Զինված ուժերի մարտական հզորության ամրապնդման, հրամանատարների (պետերի) մեջ ժամանակակից մանկավարժական մտածողության ձևավորման համար մարդկային գործոնի ակտիվացման ուղիների որոնման հետ: Զինվորական թիմերում ստեղծագործական, համախմբվածության, փոխադարձ խստապահանջության և անձնական պատասխանատվության մթնոլորտի ստեղծում՝ ֆունկցիոնալ պարտականությունների որակական կատարման համար՝ հակազդելով օրենքի, կարգի և զինվորական կարգապահության խախտմանը: Սպայի կողմից ծառայողական պարտականությունների կատարումը կապված է մի շարք մանկավարժական գործառույթների իրականացման հետ:

Առաջին հերթին սպան, որպես իր ենթակաների անմիջական ղեկավար, պատասխանատու է կրթության, զինվորական անձնակազմի որակների ձևավորմանը: Բացի այդ, սպան վերապատրաստում է դրոշակակիրներին,

սերժանտներին (կրտսեր հրամանատարներին) ենթականերին պատրաստելու և կրթելու պրակտիկայում, կազմակերպում և ղեկավարում է նրանց մանկավարժական գործունեությունը:

Զինվորական մասնագիտական գործունեության արդյունավետությունը մեծապես որոշվում է նրանով, որ սպան՝ ռազմական թիմի ղեկավարը, ունի գիտելիքներ, հմտություններ և կարողություններ ռազմական մանկավարժության ոլորտում:

Մանկավարժական գիտելիքները սպային թույլ են տալիս.

* հմտորեն կազմակերպել ենթակաների մարտական գործունեությունը, պահպանել ստորաբաժանման մարտական և մոբիլիզացիոն պատրաստվածությունը անհրաժեշտ մակարդակով.

* հաջողությամբ կառավարել մարտական պատրաստությունը, մեթոդաբար գրագետ պատրաստել անձնակազմը.

* գորամասում զինվորական անձնակազմին կրթել հայրենիքը պաշտպանելու բարոյահոգեբանական պատրաստվածություն, հպարտություն և պատասխանատվություն ՀՀ զինված ուժերին պատկանելու համար.

* արդյունավետ կերպով իրականացնել գործողություններ՝ ռազմական կարգապահությունը պահպանելու, ստորաբաժանման զինվորական թիմը համախմբելու համար.

* ապահովել ենթակա ստորաբաժանումում ներքին կարգի խստիվ պահպանումը, կազմակերպել և անցկացնել ամենօրյա կարգով ծառայության համապարփակ ուսուցում.

* նպատակահարմար է աշխատել ենթակա անձնակազմի հետ, նրանց տրամադրել անհրաժեշտ օգնություն՝ բարելավելու համար մասնագիտական գիտելիքներ և մեթոդական հմտություն.

* արդյունավետորեն կատարելագործել անհատական մասնագիտական վերապատրաստման և ստորաբաժանման կառավարման մեթոդները.

* կիրառել մարդասիրական մոտեցում զինվորական անձնակազմի հետ հարաբերություններում.

Պետք է մշտապես կատարելագործվեն հրամանատարի (պետի) մանկավարժական գիտելիքները, նրա հմտությունները, անձնակազմի պատրաստման և կրթության

հմտությունները: Դա պայմանավորված է նրանով, որ մանկավարժական ազդեցության օբյեկտը (զինվորական անձնակազմ) անընդհատ փոխվում է, զարգանում և գնալով (արդի մոտեցումներին համապատասխան) համարվում է մանկավարժական փոխգործակցության առարկաներից մեկը: Բացի այդ, փոխվում են նաև այն պայմանները, որոնցում իրականացվում է ռազմա-մանկավարժական գործընթացը:

Մանկավարժական գիտությունը առանձնահատուկ տեղ է գրավում զինված ուժերի կյանքում և գործունեության մեջ, զինվորական անձնակազմի պատրաստման և կրթության օրինաչափությունների ուսումնասիրման և իրականացման, սպայական կադրերի պատրաստման գործում:

Բանակի՝ որպես կոնկրետ սոցիալական երևույթի ի հայտ գալուց ի վեր, ռազմական գործունեության կարևորագույն բաղադրիչը եղել և մնում է կադրերի պատրաստումն ու կրթությունը: Ըստ էության, սա գործնական ռազմական մանկավարժություն է՝ զինվորներին մարտական գործողությունների հաջող անցկացման համար նախապատրաստելու անհրաժեշտ, պարտադիր միջոց:

Ի սկզբանե ռազմական մանկավարժությունը առաջացել է որպես հրամանատարների և ենթակաների գործնական գործունեություն: Ժամանակի ընթացքում ռազմիկների պատրաստման ու դաստիարակության մասին գիտելիքներ են կուտակվել, որոնք սերնդեսերունդ փոխանցվել են լեգենդների, պատվիրանների, առածների, ասացվածքների տեսքով: Քանի որ ռազմական գործերը դառնում են ավելի բարդ, հատկապես պետությունների կազմավորման դարաշրջանում, համեմատաբար բազմաթիվ կանոնավոր բանակների ստեղծումը, ավելի է զարգանում ռազմամանկավարժական միտքը: Համապատասխան փորձն արտացոլված է հրահանգներում, ձեռնարկներում, կանոնադրություններում, պատվերներում և գրավոր այլ աղբյուրներում:

Ռազմամանկավարժական գործընթաց - սա հրամանատարների, շտաբների, կրթական կառույցների մասնագետների, հասարակական կազմակերպությունների կրթական գործունեության նպատակաուղղված, կազմակերպված համակարգ է՝ զինվորներին և զինվորական թիմերին նախատեսված գործողություններին նախապատրաստելու համար:

Խաղաղ ժամանակ ռազմա-մանկավարժական գործընթացի հիմնական նպատակը- գորամասերի և ստորաբաժանումների բարձր մարտական պատրաստվածության պահպանում, մարտական պատրաստության խնդիրների հաջող լուծում:

Ռազմամանկավարժական գործընթացի հիմնական նպատակը- զինվորական անձնակազմի և զինվորական կոլեկտիվների համակողմանի պատրաստվածության ապահովումը հայրենիքի զինված պաշտպանության խաղաղ և պատերազմական իրավիճակներում իրենց վրա դրված խնդիրների հաջող լուծման համար. Զինձառայողների վերապատրաստումն ու կրթությունն ուղղված է յուրաքանչյուր զինձառայողի և զինվորական թիմում մարտական, բարոյահոգեբանական և ֆիզիկական բարձր որակների ձևավորմանն ու ամրապնդմանը և դրա հիման վրա զարգացնել մարտական հմտությունները, հոգևոր կայունությունը՝ զուգորդված ցանկացած պայմաններում հաղթելու ուժեղ կամքի հետ:

Ռազմամանկավարժական գործընթացի կազմակերպման գործում որոշիչ դերը պատկանում է ստորաբաժանման (գորամասի) հրամանատարին: Լինելով անձնակազմի անմիջական ղեկավար՝ նա պատասխանատու է նրանց կյանքի և գործունեության բոլոր ոլորտների և, համապատասխանաբար, ռազմամանկավարժական գործընթացի վիճակի և որակի համար:

Ռազմամանկավարժական գործընթացի օբյեկտները (ավանդական իմաստով) դառնում են բոլոր զինվորականները և զինվորական կոլեկտիվները: Զինվորական ձառայության պայմաններում առանձնահատուկ նշանակություն ունի մանկավարժական ազդեցության այնպիսի օբյեկտի, ինչպիսին է զինվորական թիմը: Դրա հետ կապված հրամանատարները (պետերը) պետք է ուսումնասիրեն յուրաքանչյուր կոնկրետ թիմի հոգեբանության առանձնահատկությունները և հմտորեն ուղղեն նրա ջանքերը ռազմա-մանկավարժական գործընթացի խնդիրների լուծմանը:

Գլուխ 2. Զինվորական հոգեբանություն

Պատերազմների ելքը որոշում են մարդիկ: Արդի տեխնիկական առաջընթացը, ռազմական հակամարտության բնույթի փոփոխությունը ոչ միայն չեն նվազեցնում, այլև ավելի կարևոր են դարձնում մարդկային գործոնի դերը հաղթանակի ձեռքբերման մեջ: Հնուց ի վեր նկատվել է, որ լավ զինված, մեծաթիվ, «անպարտելի» հորջորջված բանակները երբեմն պարտվել են առաջին հայացքից «թույլ» թվացող՝ վատ զինված, փոքրաթիվ բանակներից: Վերջիններիս, սակայն, հատկանշական է եղել անկոտրում կամքը, հավատը սեփական գործի արդարացիության, հաղթանակի անհրաժեշտության հանդեպ, նպատակասլացությունը, նվիրվածությունը գաղափարին, անձնագոհությունը: Դեռևս մեծ զորավար Նապոլեոն Բոնապարտն է նկատել, որ ոգու ուժը հարաբերվում է ֆիզիկական ուժին, ինչպես երեքը՝ մեկին:

Զինվորական ծառայության առաջադրանքների արդյունավետ կատարումը թե՛ խաղաղ, թե՛ պատերազմական պայմաններում, ինչպես նաև ստորաբաժանման բարձր մարտունակությունն ապահովելու համար անհրաժեշտ է լավ ճանաչել մարդուն՝ նրա հոգեկան կյանքի յուրահատկությունները, ուժեղ և խոցելի կողմերը: Ինչպե՞ս անել, որ պատանին չխուսափի զինվորական ծառայությունից, բանակը գրավիչ դառնա նրա համար, հեշտությամբ հարմարվի բանակում: Ինչպե՞ս վերացնել միջանձնային փոխհարաբերություններում նկատվող բացասական երևույթները, ինչպե՞ս ձևավորել հայրենանվեր և անձնագոհ զինվոր, ռազմական որևէ բնագավառի լավ մասնագետ: Ինչպե՞ս նվազեցնել նրա հոգեկան առողջությունը վտանգող սպառնալիքները, դաստիարակել և զարգացնել նրա անձը: Ահա հիմնախնդիրների ամենարևդիանուր և ոչ լրիվ ցանկը, որոնք կազմում են ռազմական հոգեբանության առանցքը:

Պատերազմի բարենպաստ ընթացքը, բանակի ձեռք բերած հաղթանակները կամ, ընդհակառակը, պարտությունները, անհաջողությունները և թիկունքում տիրող բարդ իրավիճակը կարող են մեծ ազդեցություն ունենալ զորքերի բարոյական վիճակի վրա: Զորքերի բարոյահոգեբանական վիճակի վրա որոշակի ազդեցություն ունի կրոնը, ժողովրդի դաստիարակությունը կրոնական և ազգային դոգմաների վրա: Միևնույն

Ժամանակ, բարոյականությունը կարող է խարխիվել խոշոր պարտությունների, պատերազմի նպատակների և ժողովրդի շահերի միջև անհամապատասխանության, ինչպես նաև թշնամու քարոզչության արդյունքում: Այս դեպքում պետք է նախապես մշակվեն համապատասխան հակաքայլեր:

Զինվորական հոգեբանությունը հոգեբանական գիտության ինքնուրույն բնագավառ է, որն ուսումնասիրում է զինվորական ծառայության գործընթացում՝ թե խաղաղ, թե մարտական պայմաններում, զինծառայողների հոգեկանի ձևավորման և գործունեության օրինաչափությունները, նրանց վարքը: Ռազմական հանրագիտարանային բառարանում ռազմական հոգեբանությունը բնութագրվում է որպես «Հոգեբանական գիտության բնագավառ, որն ուսումնասիրում է խաղաղ ժամանակներում և պատերազմական պայմաններում առանձին զինծառայողների և զինվորական կազմակերպությունների հոգեկանի դրսևորումները, գործունեության օրինաչափություններն ու զարգացումը՝ կապված բազմաբնույթ խնդիրների լուծման հետ»: Հոգեբանության այս բնագավառի հետազոտության առարկան զինծառայողն է ու զինվորական կոլեկտիվը, որոնք ներգրավված են զինվորական ծառայության մեջ: Զինվորական հոգեբանությունն զբաղվում է զինվորական ծառայության յուրահատուկ պայմաններում գտնվող մարդու և կոլեկտիվի հոգեկան գործունեության օրինաչափությունների բացահայտման խնդրով:

Զինվորական ծառայության թե խաղաղ, թե մարտական պայմանները շատ յուրահատուկ են և էապես տարբերվում են սովորական կենցաղային պայմաններից: Մարտական իրադրության մեջ գերլարված են զինվորականի հույզերը, կամքը, ակտիվացած են մտածական գործընթացները՝ նրա անձն ամբողջությամբ գտնվում է հոգեֆիզիոլոգիական գերակտիվ վիճակում: Խաղաղ պայմաններում, թեև չկան կյանքը վտանգող անմիջական սպառնալիքներ, բայց և այնպես, մշտական մարզումները, կանոնակարգված առօրյան, առհասարակ, քաղաքացիական կյանքին բնորոշ հաճույքների զգալի մասից զրկված լինելը նույնպես անձի հոգեկանին ներկայացնում են հստակ պահանջներ: Այդ իսկ պատճառով «հոգեբանության այլ բնագավառների տվյալների մեխանիկական կիրառումը զինծառայության տարաբնույթ պայմաններում զինծառայողի

գործողությունների բացատրման ու բացահայտման համար ակնհայտորեն բավարար չէ» :

Զինվորական հոգեբանությունն ուսումնասիրում է զորամասի կամ ստորաբաժանման կենսագործունեության, ռազմամանկավարժական գործընթացի կազմակերպման, զինվորական աշխատանքի սուբյեկտների արդյունավետ դեկավարման սոցիալհոգեբանական նախադրյալները: Ռազմական աշխատանքի սուբյեկտ ասելով մենք նկատի ունենք ցանկացած զինծառայողի՝ լինի նա զինվոր, սպա, թե անձնակազմի այլ անդամ:

Զինվորական հոգեբանության հիմնական նպատակն է զինված ուժերի մարտունակության բարձրացումը և ամրապնդումը, հավանական պատերազմին նրանց հոգեպես և բարոյապես պատրաստելը: Դա ենթադրում է մարտական իրավիճակում և խաղաղ պայմաններում զինվորականի և զինվորական կոլեկտիվի գործունեության արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված հոգեբանորեն արդարացված ուղիների մշակում:

Զինվորական հոգեբանությունը չի կարելի նույնացնել զինծառայության ուսուցման և դաստիարակչական պրակտիկայի հետ: Ռազմական հոգեբանությունը կոչված է մանրագին ուսումնասիրելու զինվորական միջավայրում ընթացող առօրյա գործընթացները, առկա երևույթները, բացահայտելու դրանց շարժառիթները, տալու կոնկրետ ցուցումներ և հանձնարարականներ: Ռազմական հոգեբանության հիմնական դրույթների իմացությունը հրամանատարին հնարավորություն կտա հաջողությամբ լուծելու ենթակաների փոխհարաբերությունների մեջ առաջացած այս կամ այն կոնկրետ խնդիրը, ճիշտ կողմնորոշվելու և օպտիմալ լուծումներ գտնելու մարտական լարված ու բազմաբարդ իրադրության մեջ: Սկսած ռազմական հաջողություններից մինչև զորամասի ներսում առողջ միջանձնային փոխհարաբերությունների հաստատումը՝ գրավականը դրանց հետ առնչվող անձանց հոգեբանական յուրահատկությունների իմացությունն է:

Զինվորական հոգեբանության արդիական, խնդիրները ՀՀ զինված ուժերում

Զինված ուժերի մարտունակության կարևոր բաղադրիչներից մեկն է անձնակազմի կայուն բարոյահոգեբանական վիճակը (ԲՀՎ), որը զորքերի բարոյահոգեբանական ապահովման արդյունքն է: Զինվորական հոգեբանությունը,

որպես հոգեբանական գիտության առանձին ճյուղ, հայ իրականության մեջ նոր է միայն ձևավորվում: Այստեղ կարևորը ժամանակի պահանջներին նրա զարգացման համապատասխանեցումն ու նպատակաուղղումն է: Մասնավորապես, հոգեբանության այս ճյուղի զարգացման ներկա փուլում նպատակահարմար է կենտրոնանալ բանակաշինության սկզբնական փուլից բխող օրինաչափությունների, պահանջմունքների, դրանցում էթնոհոգեբանական յուրահատկությունների դերի, տևականորեն սեփական զինված ուժեր չունենալու գործոնի հետևանքների ուսումնասիրման վրա: Այդ իմաստով, խիստ արժեքավոր է ՀՀ զինված ուժերի կայացման ընթացքում մինչ այժմ կուտակված փորձի ուսումնասիրությունը: Ի դեպ, նշենք, որ ռազմական հոգեբանությունը վաղուց ի վեր իր արժանի տեղն է գրավել և զարգանում է աշխարհի առաջատար երկրների զինված ուժերում:

Հայկական պետականության պահպանման, ազգային ինքնության կայացման ներկա ժամանակաշրջանում էական ու կարևոր նշանակություն ունի մարտունակ բանակի ստեղծումն ու կայունացումը, որին ուղղված գործընթացները պատկանում են նաև ռազմական հոգեբանության գործառույթների թվին: Ռազմական հոգեբանության, որպես ժամանակակից հոգեբանության ոլորտներից մեկի, արդիական հիմնախնդիրներից է ծառայության պայմաններին զինվորի հոգեբանական հարմարման նախադրյալների առանձնահատկություններն ու դրանց բացահայտումը:

Հարմարումը բանակային կյանքին բազմակողմանի գործընթաց է, այն դրսևորվում է ոչ միայն նոր կենսական պայմաններին ողջ օրգանիզմի հարմարվողականությամբ, այլև անձի կողմից պետք է մշակվեն վարքի որոշակի եղանակներ, որոնք հնարավորություն կտան անձին հաղթահարելու զինծառայության հետ կապված դժվարությունները: Յուրաքանչյուր զինծառայող ունի իրեն բնորոշ անհատական հոգեբանական առանձնահատկությունները՝ առաջնային պլան է մղվում նախագորակոչային տարիքի անձանց շրջանում այն հոգեբանական և հոգեֆիզիոլոգիական բնութագրիչների համախմբի պարզորոշումը և, ըստ այդմ, ռազմահայրենասիրական դաստիարակության շրջանակներում հոգեբանական ու մանկավարժական ներգործությունների

իրագործմամբ ապագա զինճառայողի սոցիալ-հոգեբանական կառուցվածքի ձևավորումը, որը զորակոչիկին հնարավորություն կտա առանց ցնցումների և կարճ ժամանակամիջոցում հարմարվելու բանակային առօրեական կենսակերպին, յուրացնելու անհրաժեշտ ռազմամասնագիտական գիտելիքները ու արագ կերպով ինտեգրվելու ճառայողական-մարտական խնդիրների կատարմանը:

Ըստ էության մի սոցիումից մեկ այլ սոցիում անցնելը, առավել ևս քաղաքացիական կյանքից զորանոցային ճառայողական պայմաններում հայտնվելը հզոր հոգեհուզական գործոն է, որը ներգործելով զորակոչիկի հոգեկանի վրա պարտադրում է նրան հարմարվել նոր կենսագործունեության պայմաններին, ինչպես նաև այդ պայմանները որոշակիորեն հարմարեցնել իր պահանջներին: Մենք հակված ենք այս փուլը դիտարկելու որպես հաջորդական սոցիալականացման փուլ, որը բացի հարմարման գործընթացից նաև անխուսափելիորեն հանգեցնում է անձնավորության մի շարք անձնային գծերի զարգացմանը և այն հանգամանքը, թե որքանով են զորակոչիկին նախագորակոչային և զորակոչային տարիքում պատրաստել բանակային ճառայությանը՝ նրա անհատական-հոգեբանական առանձնահատկությունների հաշվառմամբ, որքանով են նրա մեջ ձևավորվել անհրաժեշտ հոգեբանական նախադրյալներ՝ պայմանավորում է բանակային կենսակերպին բնորոշ ճառայողական դժվարությունների հաղթահարման հաջողությունը:

Ժամանակակից պատերազմում մարտական խնդիրների կատարումը կապված է նախկինում չհանդիպած դժվարությունների, բարոյական, հոգեբանական ու ֆիզիկական ծանրաբեռնվածությունների հետ, որոնք պայմանավորված են ինչպես մարտական գործողությունների բնույթի փոփոխությամբ, այնպես էլ հանկարծակիությամբ, տարբեր տեսակի ներգործություններով և այլն: Այս պարագայում ստորաբաժանումներից պահանջվում են շատ մեծ շարժունություն, գործողությունների արագություն, կարգապահություն, անձնուրացություն, համախմբվածություն, ներդաշնակորեն գործելու ունակություն, իսկ հրամանատարներից՝ կառավարման մեծ վարպետություն, ստեղծագործական մտածողություն, կայունություն և խիզախություն:

Զինվորական ծառայությունը այն տեսակի գործունեություն է, որը կապված է էքստրեմալ պայմանների և կյանքի համար ռիսկի տարրերի հետ: Սակայն զինծառայողների գործունեության մեջ կան որոշակի փուլեր, երբ կյանքի համար վտանգն առավել սուր է արտահայտվում և դառնում մասնագիտական գործունեության մշտական պայման: Գործունեության այդ փուլերում հուզական ծանրաբեռնվածությունները տարբերվում են իրենց ինտենսիվությամբ: Օրինակ՝ մարտական գործողություններին անմիջական մասնակցության ժամանակ կյանքի համար սպառնալիքն առավել մեծ է և էական ազդեցություն է գործում զինծառայողի հոգեվիճակի վրա: Միևնույն ժամանակ, մարտական գործողությունների ապահովմանն ուղղված գործունեության դեպքում հոգեհուզական ներգործության աստիճանը թույլ է: Մարտական խնդիրներ կատարելիս կարևոր է հաշվի առնել զինծառայողների հոգեվիճակների առանձնահատկությունները և էքստրեմալ պայմանների հոգեծին գործոնների ազդեցության բնույթն ու ինտենսիվությունը, ինչպես նաև գործունեությանը հարմարման ժամանակ հոգեվիճակի այն փոփոխությունների օրինաչափությունները, որոնք առաջ են գալիս կյանքի համար սպառնալիքի առկայությամբ:

Հարմարվելու, մարտական իրադրության մեջ արագ կողմնորոշվելու, մարտական գործողությունները ակտիվ և արդյունավետ կատարելու համար կարևոր նշանակություն ունեն զինվորի անձի դիրքորոշումը, մարտին հոգեբանական պատրաստությունը, մարտական խնդիրների կատարմանն անձնական մասնակցության անհրաժեշտության գիտակցումը:

Այսպիսով՝ մարտական գործունեության արդյունավետության կարևոր նախադրյալներ են գորքերի բարձր մակարդակի բարոյահոգեբանական վիճակը, արագ փոփոխվող իրավիճակի մասին մշտական տեղեկատվական ապահովվածությունը, զենքին ու մարտական տեխնիկային տիրապետման կայուն հմտությունները, վտանգի նկատմամբ անհատի և կոլեկտիվի հոգեբանական կայունությունը, տարբեր դժվարությունների և արգելքների հաղթահարմանը զինվորի բարձր մակարդակի պատրաստությունը, անձնուրացություն դրսևորելու պատրաստակամությունը:

Վարքի կայուն շարժառիթները, բարոյական և հոգեբանական հատկությունները, մարտական վարպետությունը զինվորներին հնարավորություն են տալիս հաղթահարելու մարտի բացասական ազդեցությունը և իրենց գործողություններն ուղղելու մարտական խնդիրների արդյունավետ կատարմանը:

Գիտենալով, թե ինչպես է փոխվում անձնակազմի հոգեվիճակը՝ կախված մարտական իրավիճակի առանձնահատկություններից, նրանց անձնային հատկություններից, ինչպես նաև հաշվի առնելով մարտի պայմաններում զինվորների մարտական գործունեության արդյունավետության նախադրյալները՝ հրամանատարը զինվորական հոգեբանի հետ համատեղ կարող է առավել նպատակաուղղված և արդյունավետ կառավարել մարտական իրադրությունում նրանց վարքը, բարդ խնդիրների կատարումից հետո արագ վերականգնել անձնակազմի մարտունակությունը:

Ժամանակակից մարտում զինծառայողների կայուն և արդյունավետ գործունեության հիմնական պայմաններն են՝

1. վարքի շարժառիթավորման բարձր մակարդակը,
2. բարոյամարտական հատկությունների կայունությունը,
3. մարտական մեծ վարպետությունը,
4. մարտական իրադրության մեջ արագ «մխրճվելու» ընդունակությունը,
5. գործունեության վրա վտանգի, հանկարծակիության, իրադրության նորության բացասական ազդեցությունները հաղթահարելու կարողությունը,
6. հրամանատարների կողմից ենթակա անձնակազմի անընդմեջ ղեկավարումը և բարոյահոգեբանական ներգործությունը,
7. հոգեբանական կայունությունը, ներառյալ՝ հակառակորդի բացասական տեղեկութահոգեբանական ներգործության նկատմամբ, և յուրաքանչյուր զինվորի (զինվորական կոլեկտիվի) հոգեբանական պատրաստությունը մարտին:

Ձևավորել մարտական գործողություններին զինվորի հոգեբանական պատրաստությունը նշանակում է նրա մեջ առաջին հերթին ձևավորել կայուն բարոյական, մարտական և հոգեբանական հատկանիշներ: Միևնույն ժամանակ, անհրաժեշտ է ապահովել և մշտապես պահպանել զինվորների ակտիվ մարտական և գործուն հոգեվիճակները, նրանց տրամադրվածությունը, դիրքորոշումները՝ ուղղված

ինքնագարգացմանը (ինքնակատարելագործմանը) և հակառակորդի կողմից մարտական գործողությունների հանկարծակի ձեռնարկման դեպքում իրենց ուժերի առավելագույնս օգտագործմանը:

Զինձառայողի մարտական գործունեության բարդացումը, ավելի մեծ հոգեկան ծանրաբեռնվածությունը, զինված պայքարի նպատակների իրականացմանը խոչընդոտող գործոնների ակտիվացումը պայմանավորված են ոչ միայն ժամանակակից պատերազմի բնույթով կամ նոր զինատեսակների կիրառմամբ, այլև պատերազմի ծագման պատճառներով: Վաղուց ապացուցված է, որ պատերազմի պատճառները մեծ ազդեցություն են գործում զինձառայողի անձի վրա: Պատերազմի պատճառները չըմբռնելը կարող է հանգեցնել կայուն հուզական լարվածության առաջացմանը, ինչը բացասական ազդեցություն է գործում զինձառայողների բարոյահոգեբանական վիճակի, հոգեբանական կայունության վրա: Այս առումով Արցախյան ազատամարտը դրա վառ օրինակն է, մասնավորապես՝ Ադրբեջանի ռազմաքաղաքական դեկավարությունը չկարողացավ իր ժողովրդին հստակ ներկայացնել մեզ պարտադրված պատերազմի նպատակը և բարձրացնել յուրային զորքերի մարտական ոգին: Ինչպես ցույց տվեցին Արցախյան պատերազմի իրադարձությունները, հակառակորդի կենդանի ուժի և տեխնիկայի բազմապատիկ գերազանցությունը ոչինչ էր մեր մարտիկների բարոյական ոգու, անհույս թվացող իրավիճակներում հաղթական կամքի գերբնական դրսևորման դիմաց, որովհետև այդ ամենը մեր ժողովրդի, մեր մարտիկների համար պայմանավորված էր ոգու կանչով, մեր պատմական հողերը ազատագրելու վճռականությամբ: Զուր չէր, որ մահապարտների գումարտակի 5-րդ տարելիցին նվիրված հանդիսությունում Սպարապետ Վազգեն Սարգսյանն իր ելույթում նշեց. «Դեռևս 1990-1991 թվականներին ես առիթ եմ ունեցել ասելու, որ յուրաքանչյուր ժողովուրդ, անկախ այն բանից՝ 3-4 միլիոն է, թե 300-400 միլիոն, չի պարտվի, եթե կարողանա 5-6 հարյուր մարտիկ ասպարեզ հանել: Ես համոզված էի, որ հայ ժողովուրդն ի վիճակի է դա անել, որը և կարծես ապացուցեցինք... Ի՞նչ էք կարծում, եթե Ադրբեջանը Լաչինի կամ Քելբաջարի պարտությունից հետո ի վիճակի լիներ համախմբվել և գտնել այդ 500 հոգին, մեր առաջխաղացումը պատնեշեր, մենք կկարողանայի՞նք նման հաղթանակներ տանել: Նույնիսկ Շուշիում ի հայտ չեկան այդ 500-ը, որ մեր զորքերի

դեմ ելնեին: Նշանակում է՝ տվյալ ժողովրդի ոգին այն չէ, նշանակում է՝ տվյալ ժողովուրդն անգորության է դատապարտված: Խուճապը, թերահավատությունը սեփական ուժերի նկատմամբ՝ ահավոր զգացողություն է, որը եթե կյանքով, արյունով չես դիմագրավում, ձնագնդի նման գլորվում, ահագնանում է անընդհատ»:

Ելնելով վերը շարադրվածից կարելի է հանգել այն եզրակացության, որ զինվորական հոգեբանության կիրառական նշանակությունը շատ մեծ է: Նրա իմացությունը խիստ անհրաժեշտ է ցանկացած աստիճանի հրամանատարին՝ իր ամենօրյա պարտականությունները ճիշտ և արդյունավետ կատարելու, իր ենթակաների առօրյա հոգսերը թեթևացնելու, նրանց առօրյան հետաքրքիր դարձնելու, իր հեղինակությունը ամրապնդելու համար: Ռազմական հոգեբանությունը հեշտացնում է զինծառայողների մասնագիտական ընտրությունը, տալիս է մարտում զինծառայողի հոգեվիճակի նկարագրություն և առաջարկում է հաղթանակի ձեռք բերման արդյունավետ միջոցներ: Ավելին, հարկավոր է զինվորներին նույնպես ուսուցանել ռազմական հոգեբանության տարրական գիտելիքներ, որոնց գործնական կիրառությունը դյուրին կդարձնի նրանց զինծառայության պայմաններին հարմարման գործընթացը, կնպաստի ներդաշնակ միջանձնային փոխհարաբերությունների ձևավորմանը: Այսպես՝ տարբեր աստիճանի հրամանատարներին հարկավոր են ռազմական հոգեբանության առարկայի և խնդիրների վերաբերյալ ավելի խորացված գիտելիքներ, մինչդեռ շարքայինների դեպքում դրանց վերաբերյալ ընդհանուր պատկերացումն էլ բավական է: Առանց ռազմական հոգեբանության ասպարեզում կատարվող հետազոտությունների արդյունքները հաշվի առնելու, ցանկացած բանակաշինություն, ինչպես նաև մարտական գործողության լուրջ պլանավորում թերի կլինի: Մարդկային ռեսուրսների սահմանափակ լինելու պատճառով Հայաստանի Հանրապետության անվտանգության ապահովման ծանրությունն ընկնում է ՀՀ ԶՈՒ որակական կողմի բարձրացման վրա: Իսկ, առանց ռազմական հոգեբանության զարգացման և գործնականում նրա ձեռքբերումների լայն կիրառման, այդ խնդրի լուծումը թերի կմնա:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Ռազմահայրենասիրական դաստիարակությունը և գրագետ հոգեպես ու ֆիզիկապես կոփված բանակի մասին տեղեկացված ու պատրաստված սերունդ դաստիարակելու գործընթացն օրօրի պետք է կատարելագործվի դպրոցում: Այսօր կրթության նվիրյալների ուսերին է դրված մատաղ սերնդի կրթության ռազմահայրենասիրության դաստիարակության վեհ ու անչափ պատասխանատու գործը:

Միասնական ջանքերով հասնել հայրենասիրության պատշաճ մակարդակի և արդյունքում ունենալ պատրաստի ապագա զինվորներ:

Եվ այստեղ է, որ պետք է հնչի Մեծն Զորավարի խոսքերը.

— **Հերիք է նայել մեր լեռներին և հաղթելու հաջողությունն արդեն մերն է:**

Հայցելով իմ ներողամտությունը Մեծն Զորավարին, ես այն այսպես ուզում եմ եզրափակել:

Հերիք է նայենք մեզ վստահված գործում մեր կատարած հայրենասիրական աշխատանքներին՝ ի դեմս մատաղ սերնդին ի կոչ ռազմահայրենասիրության ու միասնությանը և խաղաղության աղավնին կսավառնի կապույտ ու ջինջ երկնքում:

Եթե ժողովուրդը կուզե ինձ պատիվ մը ընել, ես արձանս չեմ ուզեր, փառավոր թաղում չեմ ուզեր: Թող հայ ժողովուրդը կանգնեցնի ավերակ դարձած Մշո Առաքելոց վանքը և այնտեղ հիմնի ուսումնարան հայ մանուկներու համար:

Անդրանիկ

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Ամիրջանյան Յու.Ա.Սահակյան «Մանկավարժություն» (ուսում.ձեռնարկ) 2004թ.
2. Բարանսկի «Մանկավարժություն»Մաս 2, Երևան, 1987թ.,
3. Սարգսյան Հ.Պ. «Հայ զինվորի դաստիարակության համակարգի մանկավարժական հիմունքները» Եր. Զանգակ- 97,2002թ
4. «Ռազմական հոգեբանության խնդիրները:» Համառոտ ուսումնական ձեռնարկ: Դ. Վ. Զամայան, Հ. Վ. Թադևոսյան, Ս. Ս. Աբազյան. Եր. «Զանգակ-97», 2002.
5. ՀՀ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆԴԵՍ Հայ Զինվոր #40 (905) 13.10.2011 – 19.10.2011 Վազգեն Մարգարյան/ գնդապետ,հոգեբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ/